

прыроды. Некат. П. ўзніклі з язычніцкіх свяцілішчаў. Аднак этнографамі зафіксаваны выпадкі ўзнікнення пакланення П. і ў 19—20 ст. П. наведвалі, каб пазбавіцца ад хвароб, сюды прыносілі ахвяраванні (палатно, ручнікі, кветкі, ежу і інш.). Значная частка П. была прызнана хрысціянскім духавенствам і знаходзілася пад яго апекай. Каля такіх П. нярэдка будавалі капліцы, цэрквы, касцёлы, у дні рэліг. свят праводзілі хрэсныя хады і богаслужэнні. Найб. вядомымі былі П. Сіняя Крыніца каля г. Слаўгарад Магілёўскай вобл., Святая Горка каля г.п. Смілавічы Мінскай вобл., награвашчванне вільзінных камянёў на ўзгорку каля в. Горка Дзяглюўскага р-на Гродзенскай вобл., камяні-следавікі на Траецкай гары ў Мінску і інш. П. на Беларусі даследавалі М.Доўнар-Запольскі, Янчук, Ф.Пакроўскі, Е.Раманаў, А.Багдановіч, М.Мялешка.
Э.М.Зайкоўскі.

ПРÓШЫКА, вёска ў Крупскім р-не Мінскай вобл., на паўд. беразе воз. Сялява, каля аўтадарогі Крупкі—Халопенічы. Цэнтр Акіябрскага с/с і саўгаса. За 20 км на Пн ад горада і 25 км ад чыг. ст. Крупкі, 141 км ад Мінска. 185 ж., 69 двароў (2000). Клуб, б-ка, камбанат быт. абслугоўвання, аддз. сувязі. Помнік землякам, якія загінулі ў Вял. Айч. вайну.

ПРЎГКАСЦІ ТЭОРЫЯ, раздзел *механікі суцэльных асяроддзяў*, у якім вывучаюцца перамяшчэнні, дэфармацыі і напружанні, што ўзнікаюць у пругкіх целах пад уздзеяннем нагрузкі. З'яўляецца навукай асновай разлікаў на трываласць, дэфармавальнасць і ўстойлівасць машын, канструкцый, збудаванняў, іх элементаў, геал. структур, частак жывых арганізмаў і інш., што знаходзяцца пад уздзеяннем сіл, т-р, радыеактыўных апрамяненняў і г.д.

Метадамі П.т. вызначаюць: дапушчальныя нагрузкі, пры якіх у аб'екце не ўзнікаюць небяспечныя напружанні ці перамяшчэнні; найб. мэтазгодныя канфігурацыі і памеры збудаванняў і іх дэталей; перагрузкі, што ўзнікаюць пры дынамічных уздзеяннях; амплітуды і частоты ваганняў канструкцый і іх частак, а таксама дынамічныя напружанні, якія ўзнікаюць у іх; сілавыя нагрузкі, пры якіх аб'ект траціць устойлівасць. Гэтыя разлікі выкарыстоўваюцца таксама для вызначэння матэрыялаў, найб. прыдатных для вырабу запраектаванага аб'екта, або матэрыялаў, якімі можна замяніць пэўныя часткі арганізма (кацыявыя тканкі, крывяносныя сасуды і інш.). Асн. закон П.т. — абагульнены *Гаўка закон*, паводле якога *напружанні механічныя лінейна залежаць ад дэфармацый*. Пругкія уласцівасці (*пружкасць*) цел характарызуюцца *модулямі пружкасці*. Эксперым. металы П.т. (*палярэзацыйна-аптычны метад даследавання*, металы шматпунктавага тэнзаметрыравання, муараў і інш.) дазваляюць у некаторых выпадках непасрэдна вызначыць размеркаванне напружанняў і дэфармацый у доследным аб'екце.

Літ.: Тимошенко С.П., Гудьер Дж. Теория упругости: Пер. с англ. 2 изд. М., 1979; Хан Х. Теория упругости: Основы линейной теории и ее применения: Пер. с нем. М., 1988; Сопротивление материалов с основами теории упругости и пластичности. М., 1995.
І.І.Леановіч.

ПРЎГКАСЦЬ матэрыялаў, уласцівасць цела аднаўляць сваю форму і аб'ём (цвёрдыя целы) ці толькі аб'ём (вадкасці і газы) пасля спынення дзеяння знешніх сіл, якія выклікалі іх *дэфармацыю*. У цвёрдых целах і вадкасцях П. абумоўлена сіламі ўзаемадзеяння паміж часткамі рэчыва, у газах — кінетычнай энергіяй руху малекул.

У целах з ідэальнай П. дэфармацыя поўнацю знікае пасля спынення дзеяння сілы, у рэальных целах застаецца т.зв. астаткавая дэфармацыя (гл. *Пластычнасць*). Дэфармацыю пругкіх цел пад уздзеяннем знешніх сіл вывучае *пружасці тэорыя*. У большасці матэрыялаў пры малых дэфармацыях залежнасць паміж *напружаннем механічным* і дэфармацыяй з'яўляецца лінейнай і апісваецца *Гаўка законам*. Пругкія уласцівасці цела, што падпарадкоўваецца абагульненаму закону Гаўка, характарызуюцца *модулямі пружкасці*. Затрачаная на пругкую дэфармацыю энергія вяртаецца назад у працэсе аднаўлення формы ці аб'ёму цела, таму пругкія целы могуць служыць акумулятарамі мех. энергіі, напр., гадзіннікавая пружына.

Літ.: Френкель Я.И. Введение в теорию металлов. 4 изд. Л., 1972; Сопротивление материалов с основами теории упругости и пластичности. М., 1995.

ПРЎГКАЯ ДЭФАРМАЦЫЯ, змена формы і памераў цела пад уздзеяннем знешніх сіл, якая знікае пасля ўстаўлення ўздзеяння. Падпарадкоўваецца *Гаўка закону*. Гл. ў арт. *Дэфармацыя*.

ПРЎГКІЯ ХВАЛІ, механічныя ўзбурэнні, якія распаўсюджваюцца ў пругкім асяроддзі. Узнікаюць пры землетрасеннях, выбухах, ударах. Разнавіднасці П.х. — *гукавыя хвалі* і *ультрагукавыя хвалі*.

У вадкасцях і газах існуюць пераважна падоўжныя хвалі разрадзання-сціскання (частыя асяроддзя зрушваюцца ў напрамку распаўсюджвання). У ізатропных цвёрдых целах, якія маюць пружкасць зруху, існуюць падоўжныя і папярочныя хвалі (частыя асяроддзя зрушваюцца ў напрамках, перпендыкулярных да распаўсюджвання). У анізатропных асяроддзях (крышталіях) П.х. падоўжна-папярочныя (частыя зрушваюцца ўздоўж трох узамна перпендыкулярных напрамкаў, якія не супадаюць з напрамкам распаўсюджвання). Паблізу паверхні цвёрдлага асяроддзя могуць існаваць *паверхневыя акустычныя хвалі*. У абмежаваных цвёрдых целах (пластінках, стрыжнях) узнікаюць т.зв. нармальныя П.х. — камбінацыя падоўжных і папярочных хваль. На мяжы асяроддзяў П.х. адбываюцца і пераламляюцца. Пры гэтым у цвёрдым асяроддзі узнікаюць і падоўжныя і папярочныя П.х. На перашкодах можа адбывацца *дыфракцыя хваль* і іх рассяянне. 3-за ўнутр. трэння (вязкасці) і цеплаправоднасці асяроддзя П.х. затухаюць з адлегласцю (гл. *Паглынне хваль*). Пры вял.

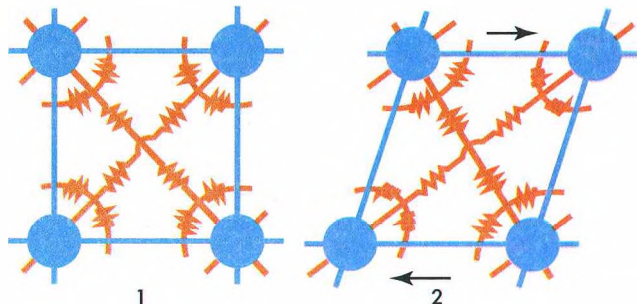
амплітудах хваль іх узаемадзеянне з асяроддзем становіцца нелінейным. П.х. ўлічваюцца пры тэхн. разліках падмураў, станкоў, турбін, самалётаў, караблёў, пры рашэнні геафіз. задач (распаўсюджанне П.х. ад землетрасенняў, зрухаў зямной кары), пры кантролі язд. выпрабаванняў.

Літ.: Федоров Ф.И. Теория упругих волн в кристаллах. М., 1965; Красильников В.А., Крылов В.В. Введение в физическую акустику. М., 1984. *А.Р.Хаткевіч.*

ПРУДАНІЗМ, кірунак грамадска-паліт. думкі, тэарэт. асновай якога з'яўляецца філас.-сацыялагічная канцэпцыя франц. філосафа П.Прудона. Для П. характэрны вульгарная інтэрпрэтацыя гегелеўскай дыялектыкі і звядзенне яе да тэзы аб наяўнасці ў кожным прадмеце ці з'яве добрага і дрэннага; тлумачэнне развіцця грамадства барацьбой ідэй; свярджэнне магчымасці вырашэння грамадскіх супярэчнасцей шляхам ураўнаважання дзеючых у грамадстве сац. сіл. Эканам. пасылкі П. ўключаюць: асуджэнне буйной капіталіст. уласнасці, абарону дробнай прыватнай уласнасці, адмаўленне грашовай сістэмы, ідэю аб арганізацыі «справядлівага абмену» паміж асобнымі таваравытворцамі. Для П. характэрны некат. анархісцкія тэндэнцыі: адмаўленне дэмакратыі, нігілісцкія адносіны да паліт. партый, прапаганды ліквідацыі дзяржавы і замены яе федэрацыяй супольнасцей вытворцаў. Паліт. праграма П. грунтавалася на палажэннях аб ажыццяўленні сацыяліст. рэвалюцыі мірным шляхам і паступовым рэфармаванні грамадства, неабходнасці рэалізацыі ідэй сац. справядлівасці і маральнага ўдасканалення асобы. Прадстаўнікі П. адмоўна ставіліся да ўдзелу жанчын у прамысл. працы і грамадскім жыцці. Некаторыя палажэнні П. выкарыстаны прадстаўнікамі анархізму (М.А.Бакунін), сацыял-дэмакратыі (Э.Бернштэйн), а яго антыдэмакр. ідэй знайшлі адбітак у ідэалогіі фаш. рухаў у Італіі, Францыі, Германіі, Іспаніі, Лац. Амерыцы.

В.І.Боўні.

ПРУДЗІНКІ, вёска ў Шайцераўскім с/с Верхнядзвінскага р-на Віцебскай вобл., на аўтадарозе Верхнядзвінск—Полацк. Цэнтр калгаса. За 18 км на ПД у адг. Верхнядзвінск, 157 км ад г. Віцебск, 5 км ад чыг. раз'езда Беніслаўскага. 340 ж., 75 двароў (2000). Пач. школа, клуб, б-ка, аптэка, аддз. сувязі. Брацкая магіла сав. воінаў і партызан.

Да арт. **Пругкія матэрыялаў**. Шарыкавая мадэль элементарнай ячэйкі кубічнага крышталю: 1 — у раўнавазе пры адсутнасці знешніх сіл; 2 — пад дзеяннем знешняга датычнага напружання.